

Д-р Душко ТОМОВСКИ

ПРИМЕНУВАЊЕ НА НЕКОИ ЈАКИ ГЕРМАНСКИ ГЛАГОЛИ ОД ЕДЕН АБЛАУТЕН РЕД ВО ДРУГ

Споредбата на јаките германски глаголи со нивните индоевропски соодветни форми покажува дека некои германски јаки глаголи навлегле во аблаутни редови, кои, според коренот од кој потекнуваат, не им одговараат.

Оваа промена на аблаутните редови на глаголите, како што ќе се обидеме да докажеме, се врши од две причини: фонетски и семантички. Под фонетски причини разбираме било особен фонетски развој на фонемите што го сочинуваат коренот, било дејство на аналогија меѓу одделни аблаутни редови. Под семантички причини разбираме аспектуални промени на коренот, т.е. појавата на нулта и о-степен наместо е-степен.

Преминувањето на глаголите од еден аблаутен ред во друг се врши во две различни епохи: во епохата на одделувањето на германските јазици од индо-европските, кога се вршат фонетските промени во коренот (на пр. губењето на назалот во некои корени) и семантичките промени, т.е. промената на аспектот на некои корени (појавата на нулта или о-степен наместо е-степен во германските јазици). Во германската епоха доаѓа до израз дејството на аналогијата меѓу одделни германски аблаутни редови и тоа е често различно во одделни германски јазици.

1.

Според дефиницијата III. аблаутен ред на јаките германски глаголи го сочинуваат глаголи чиј корен свршува на назал или ликвид проширен со консонант. Значи, глаголите од овој аблаутен ред ја имаат формулата $TEP-T$, каде што T е консонант, назал или ликвид, а P е назал или ликвид.

Според типот на коренот, III. аблаутен ред претставува една целина со I и II. аблаутни редови, кај кои коренот свршува на полувокал i и u и исто така е проширен со консонант (TE_i-T - одн. TE_u-T), а се разликува од IV. и V. аблаутни редови, каде што отсуствува консонантското проширување на коренот (TER - одн. TET).

Она со што III. аблаутен ред реско се одделува од првите два аблаутни редови е фактот што полувокалите i и u во германските ја-

зици со вокализираат и со кореновиот вокал градат дифтонзи *ei* и *eu*, кои понатаму во различните германски јазици даваат соодветни дифтонзи или долги вокали. Многу ретко доаѓа до консонантизација на полувокалите во германските јазици, како на пример, гот. *diwan* (умира) < *dheiu-*, *sniwan* (брза) < *sneiu*. Последицата од поинаквиот развиток на *u* во овие два примери е тие да припаѓаат во V. готски аблаутен ред, иако според нивните корени би требало да му припаѓаат на II. Имено, со консонантизацијата на *u* во *w* нивните корени стануваат од типот ТЕТ-

Вокализацијата на инд.-евр. *i* и *u* во германските јазици има за последица доближувањето на типот на корените од I. и II. аблаутен ред до типот на корените од IV. и V. аблаутни редови во германските јазици. Германските глаголи од I. и II. аблаутни редови, кои во индо-евр. ја содржат групата полувокал + консонант, т. е. ТE*i*-Т- одн. ТE*u*-Т- (и со тоа се слични на III. аблаутен ред), во германските јазици минуваат во типот ТЕТ- и со тоа стануваат слични со глаголите од IV. и V. аблаутни редови. Должината на вокалот, како единствен белег на присуството на полувокалот во првите два аблаутни редови, доколку не создал дифтонг, престанува да биде релевантно, бидејќи долг вокал се јавува и во претерит плурал на IV. и V. аблаутен ред. Така се добиваат паралелни форми старо-англ. *bād* (I. аблаутен ред) и *bæron* (IV. аблаутен ред), *mæton* (V. аблаутен ред) или старо-високо-гер. *lêh* (I. аблаутен ред), *bōt* (II. абл. ред) и *nāmun*, *bārum* (V. абл. ред).

Поради тоа што назалот и ливидот во германските јазици не се вокализираат без да остават и консонантски рефлекс (спор. индоевр. *ŋ* > гер. *in*, додека индоевр. *ŋ* > гр. *α*) III. германски аблаутен ред е единствен во е-класа глаголите, кој содржи група консонанти, сметајќи ги назалите и ливидите како консонанти.

По таков начин, единствен критериум во кој аблаутен ред ќе припадне еден германски јак глагол од е-класа е дали неговиот германски (не индо-евр.) корен содржи група од консонанти или не. Во рамките на оваа поделба на глаголите од е-класа т.е. на првите пет германски аблаутни редови, тие се групираат во соодветните аблаутни редови. Со други зборови присуството на група од консонанти повлекува со себе припадност во III. аблаутен ред, а нејзиното отсуство во кој и да било од останатите редови (I. II. IV. или V.), во зависност од фонетските белези на глаголот.

Така, индо-евр. корен **tenk*⁻¹ (ст.-сл. тжча од **tonk*-). во германските јазици го има следниов развиток: *e* > *i* пред назал, потоа испаѓање на назалот, што предизвикува должина на *i*. Овој индо-евр. корен, кој според својот тип му припаѓа на III. аблаутен ред (ТE*P*-Т), во германските јазици, по наведените промени, гласи **pīh*- и му припаѓа на I. аблаутен ред: гот. *peihan*, ст.-в.-герм. *dīhan*, старо-сакс. *thīhan*, старо-англ. *ðéon* (< **pīhan*), со значење „успева“, „расте“.

¹ Walde-Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, I, 759.

Во ст.-англ. се добива контрахирана форма по испаѓањето на *h*. Меѓутоа, вокалот *eo* на новодобизната форма се совпаѓа со вокализмот на II. старо-англиски аблаутен ред, па затоа овој глагол преоѓа во II. аблаутен ред и се менува како *téon* (влече) (< **teohan*).

Индо-евр. корен **trenq*² (лат. *trunco*) е исто така корен од III. аблаутен ред. Во готскиот, каде што се извршени гореспоменатите фонетски ромени, тој глагол гласи *preihan* и се наоѓа во I. аблаутен ред, додека во останатите германски јазици спаѓа во III. аблаутен ред: ст.-в.-герм. *dringan*, ст.-англ. *pringan*, ст.-исл. *þryngua* ст.-сакс. *thringan*.

Во оваа смисла карактеристични се германските парови од глаголи ст.-в.-герм. *klīban* (закачува) и *klimban* (се качува), ст.-англ. *clīfan* и *climban* или *climman*, кои потекнуваат од индоевр. корен *gel*³, т.е. од неговата втора состојба *gl-*, со суфикс и консонантско проширување. Првиот пат суфиксот е *ei*, а проширувањето *-bh-*, значи, коренот гласи *gl-ei-bh-* и глаголите што потекнуваат од овој корен спаѓаат во I. аблаутен ред. Вториот пат суфиксот е *em*, а проширувањето пак *-bh-*, па коренот гласи: *gl-em-bh-* и глаголите што потекнуваат од него припаѓаат кон III. аблаутен ред. Се разбира, притоа доаѓа до нијансирање во значењето.

И индо-евр. корен *ghend*⁴ (лат. *-hendere*) укажува на припадност кон III. аблаутен ред. Во германските јазици тој ги дава глаголите гот. *du-ginnan* (почнува), ст. в.-герм. *bi-ginnan*, ст. англ. *on-ginnan*, ст.-сакс. *bi-ginnan* и тие припаѓаат кон III. аблаутен ред. Од овој корен, меѓутоа, потекнуваат и глаголите гот. *bi-gitan*, ст.-исл. *geta*, ст.-в.-герм. *-gēzzan*, ст.-англ. *for-getan*, ст.-сакс. *-getan*, значи глаголи од V. аблаутен ред. Процесот на преминот на овој корен од III. аблаутен ред во V. е: со губењето на назалот *n* и добивањето на должината на *i* во германските јазици овој корен гласи **gīt*-<**gheid*-. Во стадиумот пред да се формира *ī* < *ei*, овој корен во германските јазици се јавува во својата нулта степен *gīt-*, што значи дека овој глагол е аорист-презент. Преминот и > е, може да се објасни со а-умлаут.

Сличен е примерот со коренот **ueik*⁵. Латинската форма *vinco* укажува дека овој корен можел да се јави и во вид **uenk*-. Во готски глаголот од овој корен гласи *weihan*. Но, во другите германски јазици тој ги дава следните глаголи: ст.-исл. *vega*, ст.-англ. *wegan*, ст.-в.-герм. *wehan*, т.е. припаѓа кон V. аблаутен ред. И овде може да се тврди дека во овие германски јазици имаме аорист-презентни форми. За овој глагол Prokosch го вели следново: „Go. *weihan* may be considered either a survival of the old durative form or, what is more likely, completely leveled”⁶.

² Walde-Pokorny, op. c. I, 759.

³ *ibid.* I, 612.

⁴ *ibid.* I, 589.

⁵ *ibid.* op. c. I, 232.

⁶ Prokosch, A Comparative Germanic Grammar, str. 145.

Всушност нема зошто да се претпоставува дека готската форма *weihan* е добиена по аналогија. Напротив, таа е оригинална, додека формите во другите германски јазици се аорист-презенти. Мешањето на аорист-презентните и нормалните форми во исти аблаутни редови во германските јазици е можно поради тоа што, откако германските јазици го изгубиле аспектот во својата синтетичка форма, аорист-презентните глаголи по ништо не се разликуваат од нормалните глаголи. Само со споредување со други индо-европски јазици може да се докаже дека кај глаголите како ст.-в.-герм. *wēhan* се работи за нулта, а не за нормална степен. Меѓутоа, поради горенаведената причина (губењето на аспектот во германските јазици), тој глагол со новодобиената форма се наредил во V. аблаутен ред и со ништо не се разликува од глаголите кои во овој ред потекнуваат од нормалната степен на коренот, како на пример ст.-в.-герм. *mēzzan* < **med-*. Впрочем, овој глагол се јавува во ст.-в.-герм. и во нормална степен *wīhan* < **ueik-* во значење на „победува“, „надвладува“. Значењето на аорист-презентната форма *wēhan* е „се бори“. Нијансирањето на значењето покажува до која мера аспектот во германските јазици не игра улога. Зашто, според значењето поскоро би се поверувало дека *wīhan*, а не *wēhan* има перфективно значење.

Аорист-презент е и ст.-в.-герм. глагол *klēnan* (подмачкува) < **gl-ei-n-*⁷ < **gel-*⁸, кој иако потекнува од корен кој укажува на припадност кон I. аблаутен ред му припаѓа на V. аблаутен ред. Всушност, како аорист-презент, овој глагол би требало да припадне кон IV. аблаутен ред, бидејќи коренот му свршува на назал. Подолу ја објаснуваме причината за неговиот премин кон V. аблаутен ред.

2.

Рековме дека III. аблаутен ред се разликува од другите германски аблаутни редови од е-класа со тоа што кај него се чува група од консонанти. Таа група од консонанти може да се состои од назал или ликвид + консонант; консонант + консонант; назал или ликвид + назал или ликвид + д; дури и ликвид + консонант + консонант. Сите овие групи подеднакво претставуваат критериум за припадност кон III. аблаутен ред бидејќи назалот и ликвидот, како што веќе рековме, имаат наполно консонантски карактер. Поради тоа ст.-в.-герм. глаголи: *brettan* (трга), *brestan* (пука) *drēskan* (врши), *flēhtan* (плете), *hrēsplan* (кине), *ir-lēskan* (гасне) во кои консонантската група не содржи ни назал ни ликвид не претставуваат никаков исклучок, бидејќи нивните парадигми со ништо не се разликуваат од парадигмите на другите глаголи од III. аблаутен ред. Брауне⁹ проблемот на овие глаголи го решава на тој начин што тврди дека овде назалот или ликвидот доаѓа не зад туку пред корено-

⁷ Walde-Pokorny, op. c. I, 619.

⁸ *ibid.* I, 612).

⁹ Braune, *Althochdeutsche Grammatik*, стр. 307.

виот вокал. Глаголет *fēhtan*, (се бори) каде што воопшто нема назал, по аналогија минал кон овој аблаутен ред: „Zu Klasse III^a gehören, wie in allen übrigen altgerm. Sprachen, auch einige Verben, deren Wurzel auf zweifache Konsonanz endet, bei denen aber *l* und *r* dem Stammvokal nicht folgt, sondern vorausgeht.“¹⁰) Со други зборови, според Брауне корените од типот TER-T и TRE-T- имаат исто дејство при групирање на глаголите во III. аблаутен ред.

Овој критерим, меѓутоа, не е во согласност со распределбата на јаките германски глаголи по аблаутните редови. Не е важно дали *l* и *r* му претходат на кореновиот вокал или следат зад него, туку дали на втората состојба на коренот (TR-ET) следи консонант или не, т.е. ако коренот има форма TR-ET-T- (на пр. ст.-в-герм. *drescan*), тогаш оваа форма на коренот е слична со формата TER-T-, па затоа глаголите, кои ја имаат формата TR-ET-T- припаѓаат кон III. аблаутен ред. Ако се тргне од овој критериум, тогаш ни глаголот *fēhtan* не претставува исклучок. Впрочем Sievers¹¹ и не го смета за исклучок ст.-англ. глагол *feohtan*, бидејќи кај него во „нормалните“ консонантски групи освен *n*+конс., *l*+конс., *r*+конс. спаѓа и групата *h*+конс. Но, затоа пак Сиеверс ги смета како исклучок глаголите од типот *bregdan*, *stregdan*, т.е. оние кај кои „*r* му претходи на кореновиот вокал“.

До која мера е неважно дали назалот или ликвидот му претходат на кореновиот вокал покажува фактот што глаголите од типот TR-ET- му припаѓаат на V. аблаутен ред, иако назалот или ликвидот му претходи на кореновиот вокал. На пр.: гот. *wrikan* (следува), гот. *hlifan* (краде), ст.-исл. *trega* (лаже) се глаголи кои припаѓаат кон V. а не кон III аблаутен ред. Значи, за припадноста кон III. аблаутен ред меридавно е исклучиво дали на типот од коренот TER- или TR-ET- му следи консонант или не. Доколку следи таков консонант, се добиваат глаголи од III. аблаутен ред. Доколку не, од типот TER- се добиваат глаголи од IV. аблаутен ред (на пр. гот. *bairan*, ст.-в.-герм. *bēran*, ст.-исл. *besa*, ст.-англ. *beran*), а од типот TR-ET- глаголи од V. аблаутен ред, како што покажуваат горните примери.

Впрочем, глаголите од типот TR-ET-T- (ст.-в.-герм. *brēstan*) во ст.-англискиот се јавуваат во форма на TER-T-T- (*berstan*), па имаме група од ликвид + 2 консонанта. Глаголите од овој тип мора да паднат во III. аблаутен ред, бидејќи како што рековме, во германските јазици III. аблаутен ред е единствен што содржи консонантски групи.

Во старо-исландскиот имаме случај кога глаголите, кај кои назалот или ликвидот е пред кореновиот вокал, поради што е избегнат умлаутот, кој редовно се јавува доколку назалот или ликвидот е зад кореновиот вокал, се класираат во една подгрупа со глаголите кои имаат конс. + конс. Така, во иста подгрупа спаѓаат *bresta* и *detta* (паѓа), за разлика од *biarga* (е > ia пред r), или *spinna* (е > i пред n) или *slyngua* (ниша) (е > i пред n; i > у поради и-умлаут) или *sökkua* (тоне) (е > ø

¹⁰ Braune, Althochdeutsche Grammatik, стр. 30.

¹¹ Sievers, Anglosächsische Grammatik, стр. 214.

поради *u*-умлаут). Поткласите во староисландскиот се образуваат според квалитетот на кореновиот вокал, кој е резултат на различни видови умлаут. Само поткласата, чии претставници се *bresta* и *detta* го чува првобитното *e*. А бидејќи оваа поткласа содржи далеку поголем број глаголи отколку другите, не може да станува збор, овие глаголи да се сметаат како исклучок во III. аблаутен ред.

3.

Консонантскиот карактер на назалот и ликвидот доведува и до мешање на глаголите од IV. и V. аблаутни редови. Според дефиницијата глаголите од IV. аблаутен ред потекнуваат од корени со форма TER- (R=назал или ликвид), на пр. ст.-в.-герм. *bëran*, а оние од V. аблаутен ред од корени со форма TET-, на пр. ст.-в.-герман. *lësan*. Бидејќи, со исклучок¹² на партиципот, вокализмот на кореновиот слог во IV. и V. аблаутен ред е ист, освен типот на коренот (TER- или TET-) и партиципот станува критериум за припадноста на глаголите кон овие два аблаутни редови. Партиципот на V. аблаутен ред во коренот го има вокалот *e* (ист вокал како и во презентот,) додека партиципот од IV. аблаутен ред го има вокалот *u*, кое потекнува од нултата степен на коренот, или $o < u$, пред назал или ликвид, значи: ст.-в.-герм. *gi-geban* (V. абл. ред) наспрема *gi-stolan* (IV. абл. ред.).

Меѓутоа, една група глаголи: ст.-в.-герм. *brëchan rëchan, sprëchan, stëchan, trëchan, trëffan*, по форма спаѓаат кон V. аблаутен ред (нивниот корен е од типот TET- одн. TR-ET-), но имаат партиципи *gi-brohhan, gi-rohhan* итн., значи, онака како и глаголите од IV. аблаутен ред, т.е. како *gi-stolan*. Брауне¹²) овие глаголи ги става во IV. аблаутен ред, тргнувајќи од истиот критериум како и кај глаголите од III. аблаутен ред т.е. дека ликвидот му претходи на кореновиот вокал. Но, веќе за глаголот *stechan*, чиј партицип е *gi-stohhan*, овој критериум не важи.

Дека овој критериум за припадноста на еден глагол кон IV. или V. аблаутен ред во зависност од местото на назалот или ликвидот не е меродавен (како впрочем ни кога се работеше за III. аблаутен ред) многу повеќе покажува фактот, што некои од овие глаголи во другите германски јазици имаат *e* во партиципот, па според тоа му припаѓаат на V. аблаутен ред.¹³) Така, на пр. старо-англискиот глагол *sprecan* има партицип *sprecen* и спаѓа во V. аблаутен ред, наспроти старо-високо-германскиот глагол *sprëchan*, со партицип *gi-sprohhan*, кој припаѓа кон IV. аблаутен ред. Би можело да се наведат и други примери: пред сè, варијантата на овој глагол без *r*: ст.-в.-герм. *spëchan*, со партицип *gi-spohhan* му припаѓа на IV. аблаутен ред и покрај отсуството на *r*, т.е. критериумот

¹² Брауне, оп. с. стр. 308.

¹³ Тргнувајќи од синхроничен метод на класификацијата на старо-англиските глаголи, Левин ги става во една група ст.-англиските глаголи, од IV. и V. аблаутни редови. (S. Levin, A Reclassification of the Old English Strong Verbs, Language, Vol. 40, Nr. 2, стр. 156 и следните.)

на Braune дека „ликвидот му претходи на кореновиот вокал”. Во ст.-англ. *spesan* со партицип *spesen* нормално му припаѓа на V. аблаутен ред. Готскиот глагол *wrikan* има партицип *wrikanai*¹⁴ и му припаѓа на V. аблаутен ред, додека, како што видовме, соодветниот ст.-в.-герм. глагол *rēchan* му припаѓа на IV. аблаутен ред. Глаголот со значење „стапи” во ст.-в.-герм. гласи *trētan*, а во ст. англ. *treddan*, со партиципи *gi-tretan* одн. *treden*, па според тоа и во двата јазици (и покрај присуството на *r* пред кореновиот вокал) припаѓа кон V. аблаутен ред. Но, во готскиот и старо-исландскиот овој глагол спаѓа во IV. аблаутен ред, бидејќи партиципот во готски е *trudans*, а во старо-исландскиот *troppenn*. Во двата овие јазици инфинитивот се јавува во аорист-презентна форма, гот. *trudan*, а ст.-исл. *tropa*. Prokosch, колебајќи се каде да го смести овој глагол вели: „In the Gmc. languages this verb belongs to various classes, IV. in Gothic and ON, V. in WGmc., but possibly all of this is analogical transfer.”¹⁵) Ние само би додале дека преместувањето на глаголите од V. во IV аблаутен ред и обратно по пат на аналогија е можно поради консонантскиот карактер на назалот или ликвидот. По однос на овој глагол постои и нешто друго, што дејствува овој глагол во ст.-в.-герм. и ст.-англ. да припадне во V. а во гот. и ст.-исл. во IV аблаутен ред. Партиципот на V. аблаутен ред како коренов вокал има *e*, кое стои наместо нулта степен, т.е. ист вокал како и во презент, кој е нормална степен. Појавата на ист вокал во партицип и во презент, што е карактеристично за V. VI. и VII. аблаутни редови, е можно поради семантичната оддалеченост на овие две форми, предизвикана е од фонетски или фонолошки причини. Овој факт без друго повлијаел ст.-в.-перм. глагол *trētan* да припадне во V. аблаутен ред во германските јазици каде што се јавува нормална степен во презент (следствено на тоа и *e* во партицип), а во V. аблаутен ред во германските јазици во кои во презент се појавува аорист-презентното *u* одн. *o* (следствено на тоа и *u* и *o* кое потекнува од нултата степен во партиципот).

Во прилог на ова зборува и глаголот со значење „доаѓа” кој во ст.-в.-герм. се јавува со нормална степен *e* во презент: *quētan*, додека во ст.-англ. и ст.-исл. со нулта степен во презент, т.е. како аорист-презент, *cuman* одн. *koma*. Во ст.-в.-герм. овој глагол има партицип *quētan* (без- *gi*), значи спаѓа во V. аблаутен ред, иако по конструкција (коренот завршува на назал!) би требало да припадне кон IV. аблаутен ред. Нормалната форма на партиципот *quotan* се јавува само спорадично во некои глоси¹⁶). Во ст.-англ. и ст.-исл. каде што овој глагол е аорист-презент се јавува и нормалната форма на партиципот од IV. аблаутен ред *cumen* одн. *kotenn*. Во готскиот овој глагол има презент со нормална степен а партицип со нулта степен, *qiman* — *qimans*, значи ги исполнува сите услови за припадност кон IV. аблаутен ред.

¹⁴ Braune, *Gotische Grammatik*, стр. 98.

¹⁵ Prokosch, *op. c.* стр. 150.

¹⁶ Спореди Braune, *op. c.* стр. 308, заб. 3.

4.

Старо-англиските форми за претерит од *cuman* се *c(w)ōm*, *c(w)ōmon*, а од *niman* – *nōm*, *nōmon*, покрај *nim*, *nōmon*. Долгиот вокал во сингулар Рајт го објаснува со аналогија од плурали: „*c(w)ōm* for **c(w)am*, **c(w)om*, was a new formation from the plural, where *ō* was regular. . . *nōm* was a new formation from the plural, which regularly had *ō*.”¹⁷)

Против една ваква аналогија зборува фактот, што во ниен германски јазик не доаѓа до дејство на аналогија меѓу сингулар и плурали, па дури ни во оние германски јазици како старо-високо-германскиот и старо-англискиот каде во IV. и V. аблаутен ред синг. и пл. се разликуваат само по должина, а не и по квалитет на кореновиот вокал: *stal*, *stālum* (ст.-в.-герм.) одн. *bæer*, *bæeron*, за разлика од готскиот и староисландскиот, каде што кореновиот вокал се разликува уште и по квалитет: гот. *bar*, *bērūm*, одн. *bar*, *bōrom*. Единствено совпаѓање на кореновиот вокал во претерит синг. и пл. имаме кај глаголот со значење „јаде“ и тоа во сите германски јазици: ст.-в.-герм. *āz*, *āzzum* (наместо *az*), гот. *ēt*, *ētum* (наместо *at*), ст.-англ. *æet*, *æeton* (наместо *æt*), ст.-исл. *át*, *ótum* (наместо *at*), но бидејќи овој глагол е единствен (не сметајќи ја неговата изведенка, гот. *fra-itan*), не може да служи како доказ за аналогија на претерит плурали врз претерит сингулар.

Затоа, кај старо-англиските форми *c(w)ōm*, *nōm* секако се работи за нешто друго. Откако формите **c(w)æton* и **næton* под дејството на назалот станале *c(w)ōmon*, *nōmon* (сп. ст.-в.-герм. *māno* наспроти ст.-англ. *mōna*), тие се совпаднале со претерит пл. од VI. аблаутен ред, на пр. *fōron* (прет. пл. од *faran*, „оди“).¹⁸ Краткото *a* во старо-англискиот не преоѓа во кратко *o* пред назал, освен во некои неакцентирани адвербијални форми како *hwonne* (ст.-в.-герм. (*h*)*wanne*), *ponne* (ст.-в.-герм. *danne*), инаку *land*, *lamb*, *mann*, *ramm*, *standan*, итн. Со преоѓањето на *æ* > *ō* пред назал вокалите на прет. синг. и пл. се разликуваат и по квалитет и по должина, па поради тоа и аналогијата од пл. врз синг. станува поневверојатна. Но, со овој премин на вокалот *æ* > *ō* претеритите на споменатите два глагола се доближуваат до вокализмот на VI. аблаутен ред, па затоа кај овие два глаголи може да станува збор само за дејство на аналогија од VI. аблаутен ред: *c(w)ōmon*, *nōmon*, како *fōron*, следствено на тоа *c(w)ōm*, *nōm* како *fōr*. Кај другите глаголи од IV. и V. аблаутен ред, кај кои во претерит плурали не доаѓа до премин *æ* > *ō*, нема ни дејство на VI. аблаутен ред врз нив. Тоа се однесува не само до старо-англискиот туку и до сите германски јазици.

5.

Досега ги третиравме глаголите од е-класа, т.е. првите пет аблаутни редови и се обидовме да ги изложиме причините поради кои некои гла-

¹⁷ Wright, Old English Grammar, стр. 270.

¹⁸ Старо-англиските глаголи *niman* и *cuman* Левин ги става во иста група со *faran*, оп. с. стр. 159.

голи преминуваат од еден аблаутен ред во друг. Видовме дека тоа преминување се вршело во една постара епоха, во периодот на одделување на германските јазици од индоевропските и во една подоцнежна епоха, кога германските јазици веќе биле оформени и која ние ќе ја наречеме германска епоха.

Сега преоѓаме на односот меѓу е- и а-класа. Последнава класа е формирана од VI. и VII. аблаутни редови. Освен наведениот пример со старо-англиските форми *s(w)ōt* и *pōt* и веројатното дејство на партиципите од VI. и VII. аблаутни редови врз партиципите од V. аблаутен ред при образувањето на ист вокал во презент и партицип, меѓу овие две класи во германската епоха не постои мешање на глаголите. Но, затоа постои прилично големо мешање на индо-европските корени што ги образуваат VI. и VII. аблаутни редови со корени од е-класа.

Карактеристично за VI. и VII. germ. аблаутни редови е тоа што глаголите што ги образуваат нив имаат различно потекло. Тие потекнуваат од:

1. корени со долг вокал од типот **sāg*¹⁹, чија нулта степен **sæg*-ги дава аорист-презентните германски глаголи гот. *sakan*, ст.-англ. *sacan*, ст.-в.-герм. *sachan*.

2. корени со вокал *e* од типот *mel*²⁰ > гот. *malan* ст. исл. *mala*, ст.-в.-герм. *malan*; **leig*²¹ > гот. *laikan*, ст.-англ. *lācan*, ст.-исл. *leika* (скока); **(s)teud*²² > гот. *stautan*, ст.-в.-герм. *stōzan*; **qel*²³ > гот. *haldan*, ст.-англ. *healdan*, ст.-исл. *halda*, ст.-в.-герм. *haltan*.

3. корени со вокал *a*, од тип **al*²⁴ > гот. *alan*, ст.-исл. *ala*, ст.-англ. *alan*.

Според типот на корените под 2. глаголите што потекнуваат од нив во германските јазици, би требало да припаднат кон I, II, III, IV, или V. аблаутен ред, т.е. кон е-класата глаголи. Тоа го покажуваат соодветните рефлексии од тие корени во другите индо-европски јазици: *mel*- ст.-слов. *meljъ*: гот. *malan*; *per*²⁵ гр. περουομαι: гот. *faran*; *suer*²⁶ лат. *sermo*: гот. *swaran*; *ghrebh*²⁷ ст.-слов. *grebъ*: гот. *graban*; *gel*²⁸ лат. *gelo*: ст.-англ. *calan*; *leig*- ст.-слов. *likovati*: гот. *laikan*; *(s)teud*-лат. *studeo* и *tundo* (во обата примера нулта степен): гот. *stautan*; *qel*-гр. κέλλω: гот. *haldan* итн.

Глаголите од типот под 1. и 3. добиваат *a* во презент одн. инфинитив по фонетски пат (индо-евр. *ə* > germ. *a*, индо-евр. *a* > germ. *a*). Глаголите со *a* презент не можат да градат претерит со аблаут бидејќи

¹⁹ Walde-Pokorny, op. c. II, 449.

²⁰ ibid. II, 285.

²¹ ibid. II, 399.

²² ibid. op. c. II, 618.

²³ ibid. I, 443.

²⁴ ibid. I, 83.

²⁵ ibid. II, 39.

²⁶ ibid. II, 527.

²⁷ ibid. I, 653.

²⁸ ibid. I, 612.

индо-евр. *o* > germ. *a*. Меѓутоа, глаголите со долг вокал во коренот, кои во германските јазици се јавуваат како аорист-презент имаат во претерит нормално *ō* како аблаут на долгото *ā* или *ē* во презент. Овие глаголи по пат на аналогија го пренесуваат претериталното *ō* (кое во германските јазици останува како *ō*) и на глаголите кои во презент имаат *a*, добиено од индо-евр. *a*.

Проблемот кој за нас овде се поставува е механизмот на преминот на глаголите чиј корен одговара на глаголите од е-класа, во а-класа, т.е. во VI. и VII. аблатен ред. Со други зборови прашањето е: зошто овие корени од е-класа, кои без секакви фонетски пречки би можеле да градат претерит со аблаут, преминале во а-класа глаголи. Досегашните објаснувања на овој феномен се различни.

Станг потпирајќи се врз Гертхен²⁹ доаѓа до заклучок дека „die Formen mit e-Vokal die alten Grundverba fortsetzen, neben denen Intensiva oder Itarativa mit o-Vokal vorlagen. Diese Typen haben in früherer Zeit eine feste Korrelation gebildet. Später haben einige Sprachen das Grundverb, andere die intensiviterative Form verallgemeinert“³⁰.

Прокош верува дека тука се работи за првобитно каузативни форми. Тој го коментира готскиот глагол *faran* и вели дека тој веројатно бил „originally a causative from **ferana*“³¹.

Хирт смета дека претериталниот вокал *o* навлегол кај глаголите од е-класа. А тоа поради следнава причина: „Im Germanische ist nun an Stelle des ungewöhnlichen Ablauts e: *ō* a: *ō* getreten“³².

Андреев³³ исто така смета дека аблаутот е: *ō* не е карактеристичен за глаголските форми, па тој е заменет со аблаутот *ō*: *ō* со помош на номиналните и вербалните форми по моделот ст.-слов. *мелѣ* — *ѿмолѣ* — *м.олоѿи*.

Хиндерлинг, слично на Хирт ја допушта можноста на проникнување на претериталното *ō* кај глаголите од глаголите од е-класа, што води „zum Auftreten eines *a* im Präsens statt des *e*.“³⁴. Тој ги наведува старо-исландските форми *grefa* и *grafa*, кои покажувале дека тој процес не е до крај довршен. Но, тој ја допушта и можноста дека во тие глаголи се кријат и стари итеративи.

Оваа појава на премин на глаголи од е-класа во а-класа треба без друго да се поврзе со губењето на аспектите во германските јазици, нешто што овозможува и појавувањето на аористпрезентни глаголи. Аорист-презентните глаголи, кои во е-класата се среќаваат доста спорадично, во а-класата, т. е. во VI. и VII. аблаутни редови, се појавуваат често. Сите глаголи кои потекнуваат од корени со долги вокали во овие два реда се аорист-презенти, но тие по ништо не се разликуваат од гла-

²⁹ Gärtchen, Die primären Präsentien mit o Vokalismus in den indogermanischen Sprachen, str. 49.

³⁰ Stang, Das slavische und baltische Verbum, стр. 41—42.

³¹ Prokosch, op. c. 173.

³² Hirt, Handbuch des Urgermanischen, II стр. 148.

³³ Андреев, Германский глагольный аблаут в свете ларингалной теории, стр. 152.

³⁴ Hinderling, Studien zu den starken Verbalabstrakta des Germanischen, стр. 17.

голите што потекнуваат од нормалната степен на глаголите, бидејќи германските јазици, спротивно на пример на грчкиот и словенските јазици, не разликуваат аспекти.

Истото ова важи и за глаголите што преминале од е- во а-класа. Тоа може да бидат првобитно итеративи (*Stang*) или каузативи (*Prokoš*), меѓутоа, она што е битно е фактот што до преминувањето на овие глаголи во а-класа можело да дојде откако вокалот *a* престанал да значи перфект и почнал да значи презент, Поради тоа, овие глаголи ние ги наречуваме перфект-презенти, аналогно на аорист-презентите, а за разлика од претерито-презентните глаголи, кои формално не се изедначени со останатите јаки глаголи во германските јазици и образуваат посебна група.

Штом кај овие глаголи вокалот *a* почнал да значи презент, тој од аспектуална гледна точка наплно се изедначил со презентите од е-класа. Во германските јазици глаголите *tragen* и *beran*, не се разликуваат по аспектот: двата глагола значат и *огнесе* и *носи*, за разлика од словенските јазици каде што, како што се гледа од примерите, вокалите *e* и *o* се носители на аспектуално значење.

Но, штом вокалот *a* станал белег за презент, овие глаголи се изедначиле со глаголите што потекнуваат од а-корените и со аорист-презентите што потекнуваат од корени со долги вокали, чии претерити нормално го имаат вокалот *ō*, тие го преземаат ова *ō* како вокал за претерит. Идејата за проникнување на *ō* во парадигмата на глаголите од е-класа што ја сугерира Хирт, не објаснува од која причина ова *ō* би навлегло како белег за претерит, кога овие глаголи би можеле нормално да градат претерит со *a*.

Оваа анализа не наведува на следниов заклучок:

Несовпаѓањето на конструкцијата на коренот од кој потекнуваат извесни глаголи од е-класата со припадноста во аблаутните редови од истата класа воглавно се должи на фонетски причини. (Испаѓањето на назалот кај корени од III. аблаутен ред предизвикува преминување во I. аблаутен ред; дејство на аналогича меѓу IV. и V. аблаутен ред). Ова менување на аблаутни редови се случува во индо-европската епоха (губењето на назалот кај некои корени) и во германската епоха (дејството на аналогича меѓу IV. и V. аблаутен ред).

Само спорадично промената на аспектот (нулта степен наместо нормална степен на коренот т. е. појавата на аорист-презентни глаголи) е причина за менување, на аблаутниот ред кај некои глаголи од е-класа (преминување на глаголи од I. во V. аблаутен ред).

Ова втора причина, меѓутоа, е речиси единствена за преминување на глаголите од сите аблаутни редови на е-класа во VI. и VII. аблаутни редови т. е. во а-класата глаголи. Во овие два аблаутни редови се јавуваат аорист-презентни глаголи од корени со долги вокали и перфектно-презентни глаголи од корени со вокалот *e*. Перфектно-презентните глаголи предизвикуваат мешање на глаголите од е-класа, со глаголите од а-класа. Овие промени се одигруваат во индо-европската епоха, поточно во времето кога германските јазици го губат аспектот во својата синтетична форма.

Л И Т Е Р А Т У Р А

- Андреев, Н. Д.: Германский, глагольный аблаут в свете ларингалльной теории Труды Института языкознания. АН СССР, т. IX, Вопросы германистики, 1959. стр. 149—160.
- Braune, W.: Althochdeutsche Grammatik, Halle, 8. издание, обработено од W. Mitzka, 1955.
- Braune, W.: Gotische Grammatik, Halle, 12 издание, обработено од K. Helm, 1947
- Gärtchen, P.: Die primären Präsentien mit o Vokalismus in den indogermanischen Sprachen. Disertacija, Breslau, 1903.
- Hinderling, R.: Studien zu den starken Verbalabstrakta des Germanischen, Berlin, 1967.
- Hirt, H.: Handbuch des Urgermanischen, t. II., Heidelberg, 1932.
- Levin, S.: A Reclassification of the Old English Strong Verbs, Language, Vol. 40, Nr. 2 str. 156—161.
- Prokosch, E.: A Comparative Germanic Grammar, Philadelphia, 1939.
- Sievers, E.: Angelsächsische Grammatik, Halle, 3. издание, 1921.
- Stang, Chr.: Das slavische und baltische Verbum, Oslo, 1942.
- Walde, A.: Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, обработен од J. Pokorny, t. I. Berlin — Leipzig, 1930, t. II. Berlin — Leipzig, 1927, t. III. Berlin — Leipzig, 1932.
- Wright, J. i E. M.: Old English Grammar, 3. издание, London, 1925.

D-r Duško TOMOVSKI

ÜBERGANG GEWISSER STARKER GERMANISCHER VERBA VON EINER ABLAUTSREIHE IN DIE ANDERE

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor weist auf die Tatsache hin, dass die Aufteilung der starken germanischen Verba in sieben Ablautsreihen nicht immer den indo-europäischen Verhältnissen entspricht. Den Grund dafür finder er in zwei Phänomene: 1. in der phonetischen Entwicklung der i.-e. Wurzeln (Z. B. Ausfall des Nasals beim Übergang vom Indo-europäischen zum Germanischen: lat. *vinco* — got. *weihan*) und 2 in dem Verlust des i.-e. Aspektes im Germanischen, wodurch der Übergang der o-Stufe ins Präsens möglich wurde (z. B. slaw. *mel'о* got. *malan*).

Der Ausfall des Nasals bei einigen Verba im Germanischen hatte zur Folge, dass die Verba, die zur III. germ. Ablautsreihe gehören müssten, zur I. Ablautsreihe übergehen. Das ist dadurch möglich, dass die Vokalisation der Halbvokale *i* und *y* und der konsonantische Charakter des Nasals im Germanischen die III. germ. Ablautsreihe von den anderen Ablautsreihen der e-Klasse scharf trennt und gleichzeitig die I. und die II. Ablautsreihe der IV. und V. annähert. So, ist das Vorhandensein oder das Fehlen eines Nasals + Konsonanten im Germanischen das einzige Kriterium dafür, ob ein Verb zur III. oder zu einer anderen Ablautsreihe der e-Klasse gehört. Der konsonantische Charakter des Nasals hat sogar bewirkt, dass

die Verba, die von einer Wurzel auf Kons. + Kons. stammen, auch zur III. Ablautsreihe gehören (z. B. fēchtan). Derselbe Grund hat auch bewirkt, dass ein Verb wie ahd. stechan zur IV. und nicht zur V. Ablautsreihe gehört.

Ausser der besonderen phonetischen Entwicklung der i.-e. Vokale im Germanischen hat auch die Analogie beim Übergang von einer zur anderen Ablautsreihe eine Rolle gespielt. So ist zu erklären, dass das Verb ahd. trētan in verschiedenen germanischen Sprachen zu IV. oder V. Ablautsreihe gehört. Bei diesen Verba spielt die Konstruktion oder i.-e. Wurzel keine Rolle mehr, sondern die Tatsache, ob ihr Partizip schwundstrufig oder e-haltig ist. Im ersten Falle gehört das Verb zur IV. und im zweiten zur V. Ablautsreihe.

Durch den Verlust des Aspektes im Germanischen wurde es möglich, dass gewisse Verba, die zu einer der ersten fünf Ablautsreihen gehören müssten, da sie, wie die anderen i.-e. Sprachen zeigen, ein e-stufiges, Präsens besitzen, im Germanischen zur VI. oder zur VII. Ablautsreihe gehören. Bei diesen Verba nämlich, die der Autor Perfekto-Präsentia nennt, bezeichnet die i.-e. 0-Stufe nicht mehr das Perfekt, sondern das Präsens. Zu den letzten zwei germanischen Ablautsreihen gehören auch die sogen. Aorist-Präsentia der langvokalischen Wurzeln, deren Schwundstufe im Germanischen ein a ergibt.